

*Літвінова Юліана Олександрівна,*  
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра  
факультету № 1 Інституту з підготовки  
фахівців для підрозділів Національної  
поліції Львівського державного  
університету внутрішніх справ  
*Науковий керівник:*  
*Татарин Ігор Іванович,*  
доцент кафедри кримінального процесу  
та криміналістики факультету № 1  
Інституту з підготовки фахівців для  
підрозділів Національної поліції  
Львівського державного університету  
внутрішніх справ,  
кандидат юридичних наук, доцент

## **ПЕВНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Серед кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми, одними з найбільш зухвалих є грабежі, квартирні крадіжки, групові розбої. З кримінально-правової точки зору склад цих кримінальних правопорушень носить відкритий спосіб викрадення майна, застосування насильства або загрози насильства, а також низку інших обставин, що обтяжують відповідальність (з незаконним проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, неодноразово, вчинене групою осіб за попередньою змовою, учинене у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану тощо). Відкритий характер і зухвалість вчинення таких правопорушень, і те враження, яке вони справляють на потерпілих та очевидців, зумовлюють значний суспільний резонанс. Особливості психіки неповнолітніх правопорушників, своєрідні завдання застосування до них кримінальної відповідальності (для перевиховання та повернення до нормального існування в суспільстві) формують специфіку процесу досудового розслідування, вчинюваних ними злочинів [4, с. 237].

Тенденція удосконалення процесуальної регламентації особливостей кримінального провадження щодо неповнолітніх обумовлена проблемами сучасної практики розслідування вказаних кримінальних правопорушень. Розв'язання вказаних проблем потребує комплексного підходу у формуванні криміналістичної методики розслідування вказаних кримінальних правопорушень у межах особливого порядку кримінального провадження щодо неповнолітніх. Вважаємо, що зазначена криміналістична методика повинна враховувати вказані тенденції та особливості застосування криміналістичних, кримінальних процесуальних та оперативнорозшукових можливостей отримання доказової інформації при

розслідуванні незаконного заволодіння транспортними засобами, вчинених неповнолітніми [7, с. 132].

Проблеми розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі й кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, тривалий час перебували й нині знаходяться у полі дослідницької уваги вчених із різних галузей юриспруденції. Як зазначають вчені, сучасне кримінальне законодавство, якому мають бути притаманні гнучкість та динамізм, у контексті ювенального виміру знаходиться у стагнції. На жаль, така тенденція в майбутньому може призвести до невідворотних наслідків, одним із яких є деградація молодого покоління та зростання рівня дитячої злочинності [3, с. 31].

Під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечують участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря (ст. 227 КПК України).

Педагог чи психолог – це учасник кримінального провадження, який володіє спеціальними знаннями і під час проведення слідчих (розшукових) дій набуває статусу спеціаліста.

За таких умов залучений педагог чи психолог повинен відповідати ряду вимог, для прикладу має бути наявність педагогічної освіти та досвіду роботи спеціальністю. Педагог повинен надати документ про освіту із зазначенням відповідної спеціальності [3, с. 129].

Під час вивчення та оцінки даного документу дізнавачу слід керуватися Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 року № 266. Цей нормативно-правовий документ містить визначення шифру галузі, назви галузі знань, коду спеціальності та найменування спеціальності. Відповідно, педагог, який залучається до кримінального провадження, повинен отримати освіту за такою галуззю знань як: 01 «освіта» (спеціальності 011 «науки про освіту», 012 «дошкільна освіта», 013 «початкова освіта», 014 «середня освіта (за предметними спеціальностями)», 015 «професійна освіта (за спеціалізаціями)», 016 «спеціальна освіта», 017 «фізична культура та спорт»). Психолог повинен мати освіту за галуззю знань 05 «соціальні та поведінкові науки» (спеціальність 053 «психологія») [5].

При різноманітності та багатовекторності державної політики запобігання злочинності серед неповнолітніх вона має дуалістичну мету: по-перше вона спрямована на забезпечення оптимального функціонування цілісної системи розвитку і захисту прав дітей і неповнолітніх в Україні (забезпечення, реалізацію та захист прав і свобод неповнолітніх); по-друге, захищає суспільство від злочинних посягань з боку неповнолітніх. Саме такий інтегрований підхід запобігання злочинності серед неповнолітніх виявляється перспективним і ефективним. При цьому державна політика запобігання злочинності неповнолітніх повинна бути сформована з урахуванням історичних, сучасних та перспективних складових, зокрема створення надійного,

репрезентативного науково-теоретичного підґрунтя стану криміногенної та віктимогенної ситуації у середовищі неповнолітніх, використовуючи для досягнення поставленої мети і завдань надбання науки й техніки та відповідальне методичне забезпечення різних напрямів превентивної діяльності у ювенальній сфері [8, с. 328–329].

Кримінальний процесуальний кодекс України не визначає граничний мінімальний вік з якого дозволяється здійснювати допит неповнолітнього, а також не містить норми, яка би робила виняток щодо осіб, які набули повної цивільної дієздатності внаслідок інших юридичних фактів. Отже, з метою проведення ефективного допиту неповнолітнього, слід визначити його етапи. До таких відносимо підготовку до допиту, що включає:

- визначення мети допиту;
- з'ясування умов життя та виховання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого (ст. 487 КПК України);
- складання плану допиту;
- вирішення питання про місце допиту неповнолітнього, визначення дати та часу допиту;
- залучення на допит неповнолітньої особи законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря (ст. 226 КПК України);

– залучення захисника, відповідно до ст. 52 КПК України. Зазначений етап повинен формуватися на основі вікових особливостей допитуваного та його статусу в кримінальному провадженні [9, с. 39–40].

Слідчому обов'язково слід враховувати вікові особливості неповнолітніх, серед яких можна виокремити наступні: недостатність життєвого досвіду, схильність до наслідування, намагання в деяких конкретних ситуаціях показати свою перевагу, роль лідера, а також підвищення емоційності й неврівноваженості, імпульсивності, почуття групової підтримки й хибного розуміння дружби, низький рівень самокритики, неадекватне сприйняття й реагування на зміну слідчої ситуації, нерозуміння в повному обсязі своїх процесуальних прав і недооцінка серйозності свого положення, сором'язливості, уразливості тощо [2, с. 248].

Важливим фактором, який формує поведінку неповнолітнього в соціумі є його умови життя та виховання, які необхідно встановити, відповідно до ст. 487 КПК України. Не менш важливим для розробки тактики допиту неповнолітнього є дослідження особи допитуваного. Дослідження особи неповнолітнього підозрюваного передбачає виявлення соціального статусу неповнолітнього; діагностику зовнішніх виявів особи допитуваного (агресивність, неврівноваженість, товариськість чи замкнутість); визначення його темпераменту, що впливає на темп і ритм проведення допиту; з'ясування особливостей психіки неповнолітнього (емоційна збудженість, схильність до наслідування та навіювання), гендерних відмінностей та особливостей емоційних реакцій перехідного віку, що пояснюються гормональними і фізіологічними процесами

(дівчата характеризуються плаксивістю, частою зміною настрою, образливістю, хлопці – раптовою зміною поведінки і реакцій руху) [1, с. 44-45].

Наступним тактичним ходом є безпосередньо отримання запланованої інформації та її деталізація. Якщо неповнолітній дає покази і сприяє розкриттю злочину, то слідчий без проблем досягає мети допиту. В тому випадку, якщо допитуваний потерпілий не налаштований давати правдиві покази, виникає конфліктна ситуація. До найбільш характерних причин надання неправдивих показань неповнолітнього можуть бути віднесені некритичне почуття товариськості, дружба з тим, про кого необхідно дати свідчення, поради близьких, погрози і т.д. Будь-які моменти, які некрайшим чином характеризують допитуваного, можуть викликати брехню з його боку. Надання неправдивих показань також може бути продиктоване негативним ставленням до органів слідства або неправильною поведінкою слідчого під час допиту, тому уважне ставлення до стану неповнолітнього дозволяє правильно оцінити ступінь його сором'язливості, заляканості, уразливості, боязкості [9, с.42].

Чинне національне законодавство закріпило положення про можливе застосування судом примусових заходів медичного характеру до неосудних осіб, які вчинили суспільно небезпечні дії, або захворіли на психічну хворобу вже після вчинення кримінального правопорушення до винесення вироку судом, або вже відбувають покарання, що в повній мірі відноситься й до неповнолітніх, які потрапили у сферу таких кримінально процесуальних відносин [6, с. 137].

Отже, розслідування кримінальних правопорушень вчинених неповнолітніми має важливу роль у розслідуванні кримінальних правопорушень взагалі, оскільки дитина або підліток ще не має повноцінного розуміння наслідків своїх дій та потребує спеціального захисту та підтримки. Важливим є забезпечення прав та свобод неповнолітніх під час розслідування, зокрема право на захист, право на справедливий судовий процес та право на безпеку. Для ефективного розслідування кримінальних справ, пов'язаних із неповнолітніми, важливо мати спеціалізовані підрозділи поліції та фахівців, які розуміють особливості цієї категорії осіб. Враховуючи особливості неповнолітніх, можуть використовуватися альтернативні методи розгляду справ, такі як виховний вплив, соціально-педагогічний супровід, реабілітація, які спрямовані на виховання та реінтеграцію злочинців. Співпраця з дитячими службами, психологами, педагогами та іншими фахівцями є важливою для визначення оптимальних шляхів впливу на неповнолітніх порушників і вирішення проблеми. Особливості розслідування кримінальних правопорушень неповнолітніми полягають у необхідності розглядати цей процес з урахуванням особливостей цієї категорії осіб і сприяти їхньому реабілітації та поверненню в суспільство як корисних громадян.

### *Список використаних джерел*

1. Благута Р. І. Процюк О. М. Вивчення особи неповнолітнього підозрюваного та напрями використання отриманої інформації під час проведення допиту. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. 19 / голов. ред. Ю. В. Цуркан-Сайфуліна; МОН України, НУ «ОЮА». Одеса : Гельветика, 2017. С. 37–46.
2. Готвянська М. А. Тактика допиту неповнолітнього, втягнутого у злочинну діяльність (окремі аспекти). Вісник ЛДУВСім. Е. О. Дідоренка. 2019. № 2. С. 246–257.
3. Кашпур А. С. Розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії та доктора наук. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2023. 250 с.
4. Коваленко В. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування грабежів, вчинених неповнолітніми. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2022. Вип. 4 (100). С. 236–246.
5. Про документи про вищу освіту (наукові ступені) державного зразка: постанова Кабінету Міністрів України від 31 берез. 2015 р. № 193. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/193\\_2015%D0%BF](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/193_2015%D0%BF).
6. Туренко Д. В. Проблемні питання розслідування з встановлення неосудності, іншого психологічного стану та вад неповнолітніх при застосуванні примусових заходів медичного характеру. Наше право. 2022. № 2. С. 130–139.
7. Федосова О. В. Сучасний стан та основні тенденції незаконного заволодіння транспортними засобами, вчиненого неповнолітніми. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.). Вінниця, 2022. С. 131–133.
8. Юзікова Н. С. Злочинність неповнолітніх : особливості, сучасні тенденції та заходи запобігання і протидії їй : монографія. Дніпро. Біла К. О. 2016. 510 с.
9. Циганій С. О. Тактика допиту неповнолітнього підозрюваного під час досудового розслідування. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 32/2022. С. 37–43.